

Vort ameri- danske sprog

Det var overskriften på *Aalborg Amtstidendes* kronik den 11. oktober 1951. Kronikkens forfatter, journalist J.R. Keith Keller (1924-2004), hævdede, at det danske sprog var blevet invaderet af amerikanske ord og fraser, og at ”ameri-dansk [...] er ved at blive vores nye modersmål”. Keller så ikke med milde øjne på tendensen og blæste til kamp med ordene: ”Lad os værne om vores eget rigssprog, så længe vi har det”. Og han var ikke den eneste, der frygtede for det danske sprogs fremtid. Hovedstadsblade som *Berlingske Tidende*, *Information*, *Kristeligt Dagblad* og *Politiken* gav også bekymringen spalteplads i begyndelsen af 1950’erne, og sprogbrugen i artiklerne er mere end sigende: Her skrives om ”smitte”, ”invasion” og ”oversvømmelse” – situationen var altså at sammenligne med både sygdomme, krig og naturkatastrofer.

Det var langt fra nyt, at man bekymrede sig for sprogets tilstand og ville rense det for fremmed indflydelse. Besyngelsen af det danske sprog og forsvaret for ”vort modermåls renhed og skønhed” var en vigtig del af det nationale projekt, der kom til at sætte afgørende præg på Danmarks udvikling fra begyndelsen af 1800-tallet. Unødvendige fremmede ord skulle luges ud, og hvis der blev brug for nye

Siden 1912 har Rebildfesten fejret dansk-amerikanske bånd på USA's nationaldag den 4. juli. Oprindeligt var de danske udvandrere i centrum, men efter Anden Verdenskrig har festernes fokus været det dansk-amerikanske værdifællesskab. Billedet viser mødet i 1959.

|| Per Pejstrup/Ritzau Scanpix

ord, skulle de være ægte danske, gerne inspireret af oldnordisk eller vores skandinaviske naboer – som fx det gode norske ord *hygge*. Det var nemlig indflydelsen fra tysk, som sprogrøgterne i 1800- og den første del af 1900-tallet især var bekymrede for.

Det ændrede sig efter 1945. Nu blev det pludselig påvirkningen fra amerikansk-engelsk, der fik sprogrøgternes advarselslamper til at blinke. De første bekymrede opråb kom i begyndelsen af 1950'erne, og emnet har med mellemrum været på dagsordenen lige siden.

Sprogrøgternes bekymring viste sig at være vildt overdrevet. Danskerne begyndte ikke at tale amerikansk i 1950'erne – og vi er heller ikke begyndt at gøre det i dag. Men de har alligevel fat i noget: Ser man på de nye danske ord, som er indlånt fra andre sprog siden Anden Verdenskrig, er et massivt flertal

hentet fra amerikansk-engelsk. Det fortæller, at USA har stået helt centralt som afsenderland, når danskerne tager nyt til sig.

Selv om vi ikke er begyndt at tale amerikansk, er de amerikanske låneord et udtryk for, at Danmark og danskerne er blevet *amerikaniseret*, dvs. stærkt påvirket og inspireret af amerikanske ting og tanker. Denne påvirkning tog sin begyndelse efter Første Verdenskrig og accelererede voldsomt fra 1945, hvor USA blev international supermagt. Men historien kan også følges tilbage til 1800-tallet, dengang USA først og fremmest blev set som et mulighedernes land for udvandrere.

The American Way

”Amerikanisering” og ”at amerikanisere” har to hovedbetydninger. På amerikansk jord vil det simpelt hen sige integration: at man gør nogen eller noget, ofte indvandrere, amerikanske.

Uden for USA er betydningen en helt anden. Her indebærer ”amerikanisering”, at et andet samfund bliver påvirket af USA. Studiet af amerikanisering er altså afdækning af, hvordan og hvorfor et samfund er blevet påvirket af amerikanske ”ting og tanker”, hvordan dette er blevet overført til og bearbejdet i andre lande, og hvem der har stået bag udviklingen. Måske bør man i stedet tale om *udviklinger*, for amerikanisering har fundet sted i talrige samfundsfærer, hvilket de amerikanske låneord også vidner om: De optræder i erhvervsliv, teknologi, videnskab og uddannelse, militær, medieverdenen, populærkultur og livsstil for at nævne de vigtigste.

Imidlertid er én ting klart: Forudsætningen for amerikanisering skal findes i USA. Amerikanisering forudsætter, at der er sket noget i USA, som mennesker andre steder finder attraktivt, og/eller som amerikanere gerne vil udbrede til resten af verden.

Lad os derfor begynde med at vende blikket mod vest.

Den første gang ordet ”amerikanisere” kan lokaliseres i databasen over danske aviser, er i 1825. Det findes i en artikel om den igangværende græske frihedskrig, hvor det berettes, at en repræsentant for den britiske filhelleniske komité på et møde i Lausanne havde afvist, at briterne ønskede at ”anglicisere” Grækenland. Nej, de britiske Grækenlandsvenner ville snarere ”amerikanisere” landet. Ordet blev ikke forklaret nærmere, men avisens læsere har næppe været i tvivl om, at det betød, at de britiske filhellenere ønskede sig et selvstændigt Grækenland med en republikansk og demokratisk styreform med forbillede i den forfatning fra 1787, som var grundlaget for amerikanernes nye stat.

Politisk interesserede europæere havde været optaget af det amerikanske politiske eksperiment siden den amerikanske uafhængighedskrig (1775-1783). Interessen var ikke kun drevet af nysgerrighed; det var også en opfattelse af, at USA kunne repræsentere Europas fremtid. Den franske samfundsforsker og liberale politiker Alexis de Tocqueville (1805-1859) skrev i indledningen til *Demokratiet i Amerika* fra 1835, den mest berømte tidlige skildring af det amerikanske politiske system, at han tog til Amerika i håbet om at kunne ”uddrage nogle lærdomme, som vi kan have gavn af”. Toquevilles bog blev hurtigt oversat til dansk, og den amerikanske forfatning indgik i inspirationsarsenalet for de danske grundlovgivere i 1848-1849.

Efter den amerikanske borgerkrig (1861-1865) bredte interessen sig for det samfund, som europæiske indvandrere og deres efterkommere byggede op på den anden side af Atlanterhavet. Det blev nemlig stadig mere klart, at den nye verden var anderledes på mere end bare det politiske område.

I årene efter borgerkrigen buldrede industrien frem i USA, og omkring i år 1900 var landet verdens største industrination. Den amerikanske industri nøjedes ikke med at kopiere sine britiske forbilleder: Allerede i 1840'erne beskrev besøgende et særligt "amerikansk system", der var udviklet på landets våbenfabrikker og havde ført til, at man kunne producere høj kvalitetsvåben i hidtil uset tempo og til lav pris. I "det amerikanske system" brød man fremstillingen af indviklede apparater som ure og geværer ned i enkeltprocesser, hvor delene blev massefremstillet ved hjælp af værktøjsmaskiner og derefter samlet. Det betød, at det ikke længere krævede højt specialiseret og dyr arbejdskraft at fremstille hvert enkelt våben. Det var arbejdsdeling

Høst på amerikansk, 1941. Da gårdejer Valdemar Jacobsen (1866-1944) i 1934 besøgte sine udvandrede børn i USA, blev han imponeret over det mekaniserede landbrug, bl.a. "en høstmaskine, [der] blev trukket af en stor traktor, tog ti fod bred skår og tærskede det med det samme".
|| **Library of Congress**

på et højere niveau, end man kendte i Europa, og et afgørende skridt hen mod den masseproduktion, der kom til at præge store dele af amerikansk industri fra slutningen af 1800-tallet. Produktionsprincipperne fra våbenindustrien blev kopieret mange steder, fx til at lave symaskiner og cykler.

Næste trin mod moderne masseproduktion var tidsstudier, der skulle sikre den mest effektive udnyttelse af arbejdskraften, og selvfølgelig samlebåndet, som Henry Ford (1863-1947) introducerede i bilproduktionen i 1913. På det tidspunkt var amerikanske storvirksomheder også for længst begyndt at arbejde systematisk med produktudvikling, virksomhedsorganisation og markedsføring.

I landbruget var mekaniseringen parallellen til industriens masseproduktion. Her var den benzindrevne traktor fra 1901 et afgørende teknologisk nybrud. Allerede året efter blev den masseproduceret på fabrikker i Midtvesten. Traktoren trak plove og harver, gav motorkraft til en række høstmaskiner og reducerede behovet for trækdyr og arbejdskraft drastisk. Ligesom i industrien kunne færre hænder nu producere mere.

Masseproduktionen krævede et massemarked. Det blev dels skabt af den voldsomme befolkningsvækst, som indvandringen til USA medførte, og dels af, at USA fra 1820'erne blev bundet sammen af en stadig mere finmasket infrastruktur af kanaler, jernbaner, telegraf og telefon, der gjorde landet til ét sammenhængende marked. Her blev konturerne skabt til det, vi siden midten af 1900-tallet har kaldt et forbrugersamfund, fordi stribevis af amerikanske virksomheder fik blik for, at man kunne tjene gode penge ved at lave billige, massefremstillede varer til almindelige mennesker. Det var ikke finans- og industrifyrsters luksusforbrug, der drev udviklingen af dette forbrugersamfund, men

derimod byernes middelklasse, farmerne på landet og i stigende grad også arbejderne, der for de flestes vedkommende havde højere indkomster end deres europæiske klassefæller. Dette forbrug af masseproducerede varer bestod af livsnødvendigheder som fødevarer (fx konserves), sko og tøj, men også af langvarige forbrugsgoder som symaskiner, cykler og nymodens opfindelser som Kodakkameraet fra 1888.

Masseforbruget bredte sig til kulturens verden, hvor opfindelsen af rotationspressen og rasterklichéen blev det teknologiske grundlag for billige aviser, blade og romaner. Den første *dime novel*, altså en underholdningsroman til lavpris, udkom i 1860, og det blev en salgssucces, der fik masser af efterfølgere. Teaterdirektører udviklede formater, der blandede sang, dans og cirkusoptræden, mens jernbanenettets transportmuligheder betød, at teater- og cirkusforestillinger aldrig manglede nye kunder – billetprisen blev lavere, og publikum blev større. Et helt afgørende og gennemgående træk ved denne industrialiserede kulturproduktion var, at producenterne forstod, at deres publikum af første- og andengenerationsindvandrere kun havde et begrænset fællesskab af forestillinger og fortællinger, som man kunne bygge på. I stedet måtte man udnytte let gennemskuelige effekter, sangbare refræner, faste rytmer samt enkle karakterer og plot. Resultatet blev en populærkultur, der fra 1800-tallets sidste år også kunne spredes via nye medier som gramfon og film – og som skulle vise sig meget velegnet til eksport.

Ford åbnede i 1924 en topmoderne samlefabrik i Københavns Sydhavn. Her rullede der tusindvis af biler fra samlebåndet og ud i samfundet frem til 1966. Effektive amerikanske produktionsmetoder med samlebånd, tidsstudier og blik for markedsføring var et forbillede for fremsynede danske erhvervsfolk allerede fra slutningen af 1800-tallet. Mere synlig for menigmand var den amerikanske populærkultur, der med film, dans og jazz som bannerførere vandt frem efter Første Verdenskrig.
|| Arbejdermuseet